

Institut za pedagoška istraživanja
Beograd

Institut za psihologiju
Filozofskog fakulteta u Beogradu

XXVI NAUČNA KONFERENCIJA
„PEDAGOŠKA ISTRAŽIVANJA I ŠKOLSKA PRAKSA“

*Kvalitativna istraživanja
kroz discipline i kontekste:
osmišljavanje sličnosti i razlika*

ZBORNİK RADOVA

Urednici

Vladimir DŽINOVIĆ
Tijana NIKITOVIĆ

12. i 13. mart 2021. godine
Online konferencija

XXVI NAUČNA KONFERENCIJA
„PEDAGOŠKA ISTRAŽIVANJA I ŠKOLSKA PRAKSA“

*Kvalitativna istraživanja
kroz discipline i kontekste:
osmišljavanje sličnosti i razlika*

ZBORNIK SAOPŠTENJA

Urednici
Vladimir Džinović
Tijana Nikitović

12. i 13. mart 2021.
Online konferencija

PROGRAMSKI ODBOR

Predsednik

dr Vladimir Džinović, viši naučni saradnik
Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

Članovi

Dr Dušan Stojnov, redovni profesor
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Dr Zora Krnjaić, viši naučni saradnik
Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

Dr Slavica Ševkušić, viši naučni saradnik
Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

Dr Nikoleta Gutvajn, viši naučni saradnik
Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

Dr Ivana Stepanović Ilić, docent
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Dr Biljana Stanković, docent
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Dr Nataša Simić, viši naučni saradnik
Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

Dr Marina Videnović, naučni saradnik
Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

msr Sanja Grbić, istraživač saradnik, asistent
Institut za pedagoška istraživanja, Beograd
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

ORGANIZACIONI ODBOR

Predsednik

msr Tijana Nikitović, istraživač pripravnik
Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

ORGANIZATORI SKUPA

INSTITUT ZA PEDAGOŠKA ISTRAŽIVANJA
Dobrinjska 11/3 • 11 000 Beograd • Srbija
www.ipi.ac.rs

INSTITUT ZA PSIHOLOGIJU, FILOZOFSKI FAKULTET U BEOGRADU
Čika Ljubina 18-20 • 11 000 Beograd • Srbija
www.f.bg.ac.rs/instituti/IPS/o_institutu

Napomena. Realizaciju ovog istraživanja finansiralo je Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (br. Ugovora 451-03-9/2021-14/200018).

PROMIŠLJANJE PROSTORA KAO OSNOVA ZA TRANSDICIPLINARNO ISTRAŽIVANJE DIGITALNOG OBRAZOVANJA

Nikola Koruga*

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Tamara Nikolić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Kao mnogi aspekti života, obrazovanje je naglo i značajno promenjeno u krizi izazvanoj pandemijom Kovid-19 zaraze tokom 2020. godine. Ovaj rad je inspirisan idejom da se istraži iskustvo studiranja tokom vanrednog stanja koje je Vlada Republike Srbije proglasila i koje je uslovalo prelazak na onlajn nastavu. Promišljanje o adekvatnim metodama, tehnikama i istraživačkom dizajnu, neminovno je uslovalo i promišljanje o kvalitativnom istraživanju kao modelu razumevanja sveta, naročito o aspektima života u trenucima za koje nismo pripremljeni, kakvi zapravo jesu momenti krize.

Istraživanja u obrazovanju, već duže vreme kombinuju različite epistemološke pristupe i različite istraživačke prakse. Razlog tome jeste razumevanje da se radi o multiplim uticajima koji zahtevaju kompleksni pristup, koji odlikuje prevazilaženje tradicionalnih modela istraživanja. Postmoderna misao je u tom smislu doprinela obiljem novih metoda i tehnika, metodoloških rešenja, preokretom u pogledu pristupa istraživanju i proučavanju obrazovnih fenomena. Uticaji postmodernizma se naročito ogledaju u produkcovanju metaforičkog mišljenja i pisanja, favorizovanju intuicije, zauzimanju višestrukih perspektiva, napuštanju linearne logičke zasnovanosti, promovisanju neodlučnosti i otvaranju novih mogućnosti nasuprot davanju gotovih rešenja (Grbich, 2004).

Jedna od izraženih karakteristika, ona koja se tiče zauzimanja multiplih istraživačkih pozicija, neminovno povlači za sobom i prevazilaženje granica koje tradicionalno postavljaju discipline i uslovljava njihovo preplitanje, sudaranje i kombinovanje. To se ne odnosi samo na sadržaje i teme, već i na epistemološke pristupe, istraživačku metodologiju i izbor metoda za prikupljanje, ali i obradu podataka. Tako se zapravo multidisciplinarnost javlja kao neminovnost u savremenom proučavanju obrazovanja. Za razliku od interdisciplinarnog pristupa, koji se odnosi na analiziranje, sintetizovanje i harmonizaciju veza između dve discipline u jednu koordinisanu i koherentnu celinu (Choi & Pak, 2006, p. 359), multidisciplinarni pristup se oslanja na saznanja iz različitih disciplina, pri čemu se ostaje u granicama polja proučavanja tih disciplina. Na taj način, multidisciplinarni pristup podrazumeva jukstapoziciju koja podseća na enciklopedijsko

* Email: nikola.koruga@f.bg.ac.rs

znanje i ima aditivnu komponentu, „...ili, u najboljem slučaju, neku vrstu koordinacije, ali joj nedostaje međusobna komunikacija i discipline ostaju odvojene“ (Alvargonzález, 2011, p. 319). Taj aspekt prevazilazi koncept *transdisciplinarnosti* koji integriše prirodne i društvene discipline i na taj način prevazilazi njihove tradicionalno postavljene granice (Choi & Pak, 2006). Tako, transdisciplinarnost daje holistički okvir koji zahteva kreiranje zajedničke perspektive različitih disciplina. To znači razvijanje nove i drugačije istraživačke strategije, koja kombinuje različite metode i tehnike, kao i oslanjanje na različite teorijske diskurse, kako u zasnivanju istraživanja i njegovom dizajnu, tako i u analizi i interpretaciji podataka. U tom smislu, ovaj rad predstavlja početna promišljanja o teorijskom okviru istraživanja obrazovnog iskustva u onlajn okruženju, koji usled neočekivanih okolnosti i nepripremljenosti na njih, zahteva ad hoc prilagođavanje i kao takav, predstavlja neistražen prostor. Namera nam je da prikazemo moguće teorijske koncepte koji se tiču konteksta učenja i ukažemo na značaj psihogeografije u privatnom prostoru, koji delom postaje javni tokom vebinara u procesu formalnog obrazovanja.

Kada istražujemo učenje u digitalnom okruženju neophodno je uzeti u razmatranje činjenice da *biti onlajn* predstavlja sasvim specifično obrazovno iskustvo. Pre svega, to podrazumeva korišćenje infrastrukture koja nije svima dostupna, koja oblikuje način interakcije, koja ugrožava privatnost i autonomiju procesa konstruisanja znanja. Digitalno učenje podrazumeva interakciju više svetova i prostora. Pre krize, nastava se odvijala u slušaonicama fakulteta. Premeštanjem nastave u digitalno okruženje prostor za učenje se isprepletao sa privatnim prostorom, granica između aktivnosti svakodnevnog života i nastave postaje sve bleđa. Sada ne samo da donosite u učionicu, na primer, iskustvo majčinstva, već se aktivnosti odgajanja deteta odvijaju paralelno sa nastavom. Jednostavno sada je nemoguće zanemariti iskustva, znanja i veštine koje teku zajedno sa obrazovnim procesom.

U ovom slučaju obrazovni proces je istraživački, ali i učestvovanje u istraživanju podrazumeva situaciju učenja. Ove procese vidimo kao kretanje ka društvenoj promeni koja podrazumeva otkrivanje i razumevanje interakcije različitih realnosti (prostora) u procesu učenja i istraživanja. Gradeći svoj pedagoški pristup zasnovan na nadi, utopiji i kreativnosti u visokom obrazovanju, Hamond (2017) se oslanja na filozofiju uma Gastona Bačeralda (Gaston Bachelard) i njegov koncept poetike prostora. Prema poetici prostora, unutrašnji svet snova je univerzalan, misaono kolebljiv, karakteristika ljudske psihe. Drugim rečima, unutrašnji svet biva oblikovan sećanjima i iskustvima iz doma i kuća naše prošlosti (p. 60). Dakle, u procesu istraživanja neophodno je osvrnuti se na reflektivna, intuitivna, skrivena znanja koja dolaze iz različitih okruženja, svetova i izvora. Značajno je da prilikom istraživanja učenja i obrazovanja uvažimo postojanje ličnih poetika prostora, koje između ostalog, uključuju i želje i sanjarenja o nekim drugim boljim svetovima. Ovo se nameće kao neophodno kako ne bi došlo do ujednačavanja prostora tj. da kapitalistička proizvodnja ne bi ujedinila prostor, rušeći sve barijere između društva i njegovog okruženja, a ta unifikacija predstavlja u isto vreme ekstenzivan i intenzivan proces banalizacije (Debord, 2003, p. 90).

Primena strategija *détournement-a* (obilaženja) i *dérive-a* (zanošenja), utemeljenje u situacionističkom pokretu, mogu nam pomoći u razumevanju delova procesa učenja koji često nisu dostupni istraživaču, a igraju značajnu ulogu kako za ličnu, tako i za društvenu transformaciju. Situacionisti su koristili *dérive* (zanošenje) za emocionalno dezorijentisanje u prostoru kako bi bili *otvoreniji* za nova iskustva (Debord, 1958), a pod *détournement-om* (obilaženje) su podrazumevali proces promene značenja reči, slike i zvuka. Putem kreativne transformacije grupa se oslobađa datog poimanja okruženja, te pretvarajući utiske o prostoru u tekstove i vizuelni materijal otvara mogućnost za transformaciju izvan pravila kapitalističke proizvodnje spektakla. U kontekstu onlajn učenja *zanošenje* i *obilaženje* mogu biti sredstva za bolje razumevanje procesa učenja i prevazilaženje potpunog oblikovanja života principima konzumerizma. Ovi koncepti funkcionišu kao teorijski koncepti i kulturne prakse sa ciljem podsticanja antagonističkih oblika mikropolitike borbe (Hammond, 2018, p. 10).

Lutajući kroz tuđe privatne prostore zarad mapiranja mesta za učenje, uronjeni smo u *dérive*, a zamenom mapa sa planovima obrazovnih institucija bivamo dezorijentisani *détournement-om*, koji se nastavlja pravljenjem vizuelnog materijala sa tekstom. Tek ovaj krajnji materijal, nastao u procesu kritičkog promišljanja privatnog prostora kao mesta za učenje, može postati javan, te predmet zajedničke naučne analize. Uvodeći emocionalno kritički odnos prema prostoru iz kog se uključujemo u nastavu, doprinosimo stvaranju jednog novog hibridnog prostora, koje nije ni ne-mesto (Marc Augé), niti heterotopija (Michel Foucault), već je skup skučenih privatnih kadrova. Primenom strategija *détournement-a* i *dérive-a* na privatni prostor, te problematizovanjem odvijanja obrazovnog procesa u intimnom prostoru, otvaramo prostor za transdisciplinarnost u kvalitativnim istraživanjima. Nikolesku (2002) u "Transdisciplinarnom manifestu" tvrdi da realnost ne postoji samo na jednom nivou, te da jedino transdisciplinarni pristup može da se bavi dinamikom različitih realnosti, koje se u ovom pristupu kvalitativnih istraživanja odnose na interakciju javnog, privatnog i hibridnog prostora, te racionalnog i emocionalnog pristupa konstruisanju budućih prostora slobode.

Ovde situacioni pristup okruženju čini osnovu za kritičko preispitivanje učenja u digitalnom okruženju sačinjenom od ličnih prostora i narativa, ali i mogućnosti proširivanja istraživačkog polja primenom strategije obilaženja koja ima niz sličnosti sa nekoliko kvalitativnih metoda i perspektiva, uključujući estetske i umetničke istraživačke pristupe *bricolage*, kolaža, kritičke medijske pismenosti i javne pedagogije (Trier, 2019). Kvalitativna istraživanja odlikuje zasnovanost na interpretaciji (postavljaju pitanje „zašto?“ ili „kako je do nečega došlo?“), holističko razumevanje ljudskog delovanja, uvažavanje jezika, obuhvatanje različitih perspektiva populacije koja se ispituje (doživljava sveta i iskustva pojedinaca i grupa), obuhvat multiplih obrazaca ispitivane teme koje subjekti iskazuju, kao i osetljivost na kontekst u kome se istraživanje sprovodi. Sve ovo otvara mogućnost za transformisanje postojećih teorija, te njihovu primenu kao istraživačkih strategija u traganju i pokušaju da razumemo obrazovanje u kontekstu u kom do sada nije bilo toliko i na taj način prisutno.

Ključne reči: *situacionizam, digitalno obrazovanje, prostor, kriza, transdisciplinarnost*

Literatura

- Alvargonzález, D. (2011). Multidisciplinarity, interdisciplinarity, transdisciplinarity, and the sciences. *International Studies in the Philosophy of Science*, 25(4), 387-403.
- Choi, B. C., & Pak, A. W. (2006). Multidisciplinarity, interdisciplinarity and transdisciplinarity in health research, services, education and policy: 1. Definitions, objectives, and evidence of effectiveness. *Clinical and investigative medicine*, 29(6), 351-364.
- Debord, G. (1958). Theory of the dérive. *Situationist International Anthology* [electronic version]. Retrieved from <https://www.cddc.vt.edu/sionline/si/theory.html>
- Debord, G. (2003). *Društvo spektakla*. anarhija / blok 45.
- Grbich, C. (2004). *New approaches in social research*. London: Sage.
- Hammond, C. A. (2018). Roland Barthes, Guy Debord and the Pedagogical Value of Creative Liberation. *PRISM*, 1 (2), pp. 8-24.
- Hammond, C. A. (2017). *Hope, Utopia and Creativity in Higher Education*. Bloomsbury.
- Nicolescu, B. (2002). *Manifesto of Transdisciplinarity*. State University of New York Press.
- Trier, J. (2019). Détournement as a Qualitative Method. *Oxford Research Encyclopedias*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264093.013.349>